

Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae
Rok 19, Nr 1/2015
Wydział Zarządzania i Administracji
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

**Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie
– doświadczenia i wyzwania**

Elżbieta J. Siek¹

ROSJA JAKO PARTNER HANDLOWY UNII EUROPEJSKIEJ

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wzajemnych powiązań handlowych między Unią Europejską i Rosją, ze szczególnym uwzględnieniem ich struktury. Analizą objęto okres 2000-2013, przy czym jako UE uwzględniono wszystkie obecne kraje członkowskie (tj. UE – 28). Jako metodę badawczą zastosowano analizę statystyczną, przy czym odpowiednie dane zaczerpnięto z międzynarodowych baz danych statystycznych Światowej Organizacji Handlu (WTO), Międzynarodowego Funduszu Walutowego (IMF) oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych (UN Comtrade).

Rosja to szczególnie partner współpracy gospodarczej, w tym handlowej, dla krajów Unii Europejskiej. To największe państwo na świecie pod względem powierzchni (ok. 17,1 mln km²), na którym zamieszkuje ponad 143 mln osób. Ponadto posiada różnorodne surowce, zwłaszcza dość znaczne zasoby ropy naftowej i gazu. Choć wartość PKB per capita w Rosji jest zdecydowanie niższa niż w krajach Europy Zachodniej (w 2013 r. ok. 14 tys. USD), to Rosja traktowana jest jako jedno z ośmiu rozwiniętych gospodarczo państw świata, a jej głos jest istotny na spotkaniach międzynarodowych.

Kraje UE-28 z kolei stanowią obszar dość zróżnicowany między sobą. Z jednej strony do ugrupowania należą rozwinięte gospodarczo kraje Europy Zachodniej, Niemcy, Francja czy Wielka Brytania, z drugiej zaś kraje Europy Środkowej i Wschodniej, którym daleko do europejskich liderów. Powierzchnia łącznie ujmowanych krajów UE-28 wynosi ok. 4,4 mln km², zaś liczba ludności ok. 500

¹ Dr Elżbieta J. Siek, adiunkt, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu.

mln. Średnie PKB per capita UE-28 w 2013 r. wynosiło ok. 32,5 tys. USD, przy czym kształtowało się odmiennie w poszczególnych krajach, np. w Luksemburgu miernik ten wynosił 110 tys. USD, w Szwecji 57 tys. USD, zaś w Bułgarii jedynie 7 tys. USD, w Rumunii 9 tys. USD, a w Polsce 13 tys. USD.

1. Udziały w handlu zagranicznym i dochodzie narodowym

Tabela 1. Udział UE-28 i Rosji w światowych obrotach towarowych w okresie 2000-2013 (w %).

Wyszczególnienie	UE-28	Niemcy	Holandia	Francja	Wielka Brytania	Włochy	Belgia	Hiszpania	Polska	Rosja
Udział w światowym eksporcie										
2000	38,05	8,55	3,61	5,07	4,42	3,72	2,92	1,78	0,49	1,63
2001	39,94	9,23	3,73	5,22	4,40	3,95	3,07	1,88	0,58	1,64
2002	40,69	9,48	3,76	5,11	4,31	3,92	3,33	1,94	0,63	1,65
2003	41,58	9,90	3,90	5,17	4,03	3,94	3,37	2,06	0,71	1,79
2004	40,89	9,87	3,88	4,90	3,77	3,84	3,33	1,98	0,81	1,99
2005	38,85	9,24	3,87	4,41	3,72	3,55	3,18	1,83	0,85	2,32
2006	37,97	9,14	3,82	4,09	3,72	3,44	3,02	1,76	0,91	2,50
2007	38,27	9,42	3,93	3,99	3,15	3,56	3,07	1,81	1,00	2,53
2008	36,85	8,95	3,95	3,81	2,92	3,36	2,92	1,74	1,05	2,92
2009	36,75	8,92	3,97	3,86	2,83	3,24	2,95	1,81	1,09	2,42
2010	33,88	8,23	3,75	3,42	2,72	2,92	2,66	1,66	1,04	2,62
2011	33,24	8,04	3,64	3,25	2,76	2,85	2,60	1,67	1,03	2,85
2012	31,59	7,63	3,55	3,09	2,57	2,72	2,42	1,60	1,01	2,88
2013	32,29	7,72	3,57	3,08	2,88	2,75	2,49	1,68	1,07	2,78
Udział w światowym imporcie										
2000	38,48	7,39	3,25	5,04	5,18	3,55	2,64	2,32	0,73	0,67
2001	39,46	7,50	3,22	5,07	5,30	3,64	2,76	2,39	0,77	0,83
2002	39,79	7,27	3,25	4,88	5,40	3,66	2,94	2,45	0,82	0,90
2003	41,03	7,68	3,36	5,07	5,08	3,78	2,99	2,65	0,87	0,97
2004	40,47	7,48	3,34	4,92	4,92	3,71	2,98	2,70	0,94	1,02
2005	39,10	7,15	3,35	4,64	4,78	3,54	2,93	2,66	0,94	1,15
2006	39,08	7,28	3,35	4,35	4,92	3,55	2,82	2,64	1,02	1,32
2007	39,46	7,36	3,44	4,40	4,45	3,57	2,87	2,72	1,16	1,56
2008	38,37	7,15	3,51	4,33	3,97	3,39	2,81	2,54	1,26	1,76
2009	37,63	7,25	3,47	4,39	4,06	3,25	2,76	2,29	1,17	1,50
2010	34,95	6,80	3,33	3,94	3,81	3,14	2,52	2,11	1,15	1,60
2011	34,23	6,78	3,24	3,89	3,66	3,02	2,52	2,04	1,14	1,75
2012	32,03	6,25	3,17	3,62	3,71	2,63	2,36	1,81	1,07	1,80
2013	31,78	6,29	3,12	3,61	3,47	2,53	2,39	1,79	1,09	1,82

Źródło: dane WTO; obliczenia własne.

Kraje UE-28 i Rosja charakteryzują się dość odmiennym zaangażowaniem w międzynarodowym podziale pracy. Przy czym, o ile udział w światowych obrotach towarowych UE-28 zmniejszał się w okresie 2000-2013, o tyle zaangażowanie Rosji w rozwój światowego handlu wyraźnie się zwiększało (por. tab. 1).

Na początku analizowanego okresu kraje UE-28 realizowały ok. 40% światowych obrotów towarowych. Wprawdzie od 2003 r. obserwuje się systematyczny spadek udziału UE-28 w światowym eksporcie i imporcie, to jednak nadal realizują one ok. 1/3 światowych obrotów, a takie kraje jak Niemcy, Francja czy Wielka Brytania znajdują się w czołówce światowych eksporterów i importerów. Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, że ok. 60% handlu UE-28 to handel wewnątrzunijny, zaś ok. 40% to handel z tzw. krajami trzecimi (co stanowi ok. 16% obrotów światowych).

W analizowanym okresie zdecydowanie mniejszy, mimo wyraźnej tendencji wzrostowej, był udział Rosji w handlu światowym. W 2013 r. Rosja realizowała niespełna 3% światowego eksportu oraz ok. 2% światowego importu.

Tabela 2. Udział Rosji w handlu zagranicznym UE-28 oraz udział UE-28 w handlu zagranicznym Rosji w okresie 2000-2013 (w %).

Wyszczególnienie	Udział Rosji w handlu zagranicznym UE-28		Udział UE-28 w handlu zagranicznym Rosji	
	Eksport UE-28	Import UE-28	Eksport Rosji	Import Rosji
2000	0,64	1,55	40,76	31,77
2001	0,86	1,53	40,94	35,92
2002	0,94	1,54	40,11	36,41
2003	1,02	1,70	42,36	38,80
2004	1,20	2,04	45,42	43,34
2005	1,37	2,49	46,37	42,63
2006	1,56	2,68	45,86	43,06
2007	1,78	2,56	43,48	42,99
2008	2,05	2,91	41,72	41,78
2009	1,49	2,45	41,46	36,25
2010	1,69	3,00	43,70	34,98
2011	1,75	3,48	45,44	32,68
2012	2,10	3,56	42,96	35,25
2013	2,02	3,45	42,33	33,43

Źródło: dane UN Comtrade; obliczenia własne.

W analizowanym okresie udział Rosji w globalnym handlu UE-28, mimo tendencji wzrostowej, był wręcz marginalny. Obroty UE-28 z Rosją stanowiły zaledwie ok. 2-3% obrotów ogółem. Jednak zaangażowanie poszczególnych krajów w wymianę handlową z Rosją było dość zróżnicowane. Rosja była jednym z ważniejszych partnerów handlowych w eksporcie dla takich krajów jak Litwa (w 2013 r. udział Rosji w eksporcie tego kraju wynosił ok. 20%), Estonia (18%), Łotwa (12%), Finlandia (9,4%), Polska (5,4%), Słowenia (4,7%), Słowacja (4,0%). Znaczny był także udział Rosji w imporcie ogółem takich krajów jak Litwa

(w 2013 r. ok. 28%), Bułgaria (18,5%), Finlandia (18%), Grecja (14,4%), Polska (12,5%), Słowacja (10%), Estonia (9,4%), Węgry (8,6%), Łotwa (8,4%), Włochy i Czechy (po ok. 5,6%).

W okresie 2000-2013 ponad 40% eksportu Rosji trafiało na rynki krajów UE-28, przede wszystkim do Holandii, Niemiec, Włoch, Polski, Wielkiej Brytanii i Finlandii (odpowiednio udziały tych krajów w eksporcie Rosji w 2013 r. wynosiły ok. 13,1%, 5,5%, 4,4%, 3,7%, 2,3%, 2,3%). Ok. 1/3 globalnego importu Rosji pochodziła również z krajów UE-28, w tym przede wszystkim z Niemiec (w 2013 r. ok. 12%), Włoch (ok. 4,6%), Francji (ok. 4,1%), Polski i Wielkiej Brytanii (po ok. 2,6%), Holandii (ok. 1,9%).

Tabela 3. Znaczenie wzajemnej wymiany handlowej w PKB UE-28 i Rosji w okresie 2000-2013 (w %).

Wyszczególnienie	Udział w PKB UE-28		Udział w PKB Rosji	
	Eksportu do Rosji	Importu z Rosji	Eksportu do UE-28	Importu z UE-28
2000	0,23	0,55	18,03	7,56
2001	0,31	0,54	15,15	8,72
2002	0,33	0,52	14,05	8,91
2003	0,35	0,56	14,98	9,30
2004	0,43	0,70	15,67	9,58
2005	0,51	0,90	16,31	9,16
2006	0,61	1,04	15,50	9,09
2007	0,71	1,00	13,17	9,32
2008	0,84	1,19	13,13	9,24
2009	0,55	0,88	11,78	7,40
2010	0,69	1,20	12,83	7,42
2011	0,77	1,49	13,86	7,17
2012	0,95	1,53	12,58	7,77
2013	0,23	0,55	18,03	7,56

Źródło: dane IMF, UN Comtrade; obliczenia własne.

Od 2003 r. gospodarka rosyjska rozwijała się bardzo dynamicznie. Sprzyjały temu m.in. wysokie ceny surowców, tj. ropy naftowej i gazu. Szybki wzrost gospodarczy uwydatnił jednak wiele problemów w rosyjskiej gospodarce, do których J. Rutkowski zaliczył m.in. nienadążającą za popytem podaż krajowych towarów i usług, co przyczyniło się do dynamicznego wzrostu importu (w tym konsumpcyjnego i inwestycyjnego)². Kryzys gospodarczy w 2009 r. dość mocno uderzył w rosyjski import. Według J. Rutkowskiego, głównymi czynnikami, które wpłynęły na głębokie załamanie się rosyjskiego importu były: a) spadek inwestycji; b) spadek płac i dochodów realnych; c) dewaluacja rubla; d) spadek aktywności inwestycyjnej państwa; e) znaczące ograniczenie przez banki kredytowania go-

² J. Rutkowski, *Eksport Polski do Rosji w świetle kryzysu gospodarczego: Stan, perspektywy, niezbędne działania*, [w:] *Polska w handlu międzynarodowym*, J. Misala (red.), Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011, s. 329.

spodarstw domowych i przedsiębiorstw oraz f) zwiększona aktywność państwa w zakresie ochrony rynku wewnętrznego. Do tego J. Rutkowski dodał, że „(...) coraz silniej działającą barierą antyimportową była polityka zwiększonej ochrony rynku wewnętrznego przed konkurencją ze strony importu, głoszona na szczeblu rządowym jako element programu działań antykryzysowych i realizowana w praktyce. Z tego punktu widzenia w Rosji z dużym zadowoleniem odnotowywano, do niedawna postrzegane jako wielce upokarzające, „utrudnianie” jej wejścia do WTO. W dobie kryzysu, brak finalizacji procesu akcesyjnego umożliwiał Rosji podejmowanie szeregu decyzji o zamykaniu rynku przed importem”³.

Rozwój gospodarczy Rosji był dotychczas zdecydowanie bardziej uzależniony od jej handlu z UE-28. Sytuacja ulegała przy tym istotnym zmianom w czasie. W analizowanym okresie obserwowano systematyczny wzrost udziału eksportu i importu z Rosji w PKB UE-28, przy relatywnie stabilnym udziale importu z UE w PKB Rosji oraz zmniejszającym się udziale eksportu do UE w PKB Rosji.

2. Rozmiary i dynamika obrotów handlowych

W analizowanym okresie 2000-2013 zaobserwowano wzrost rozmiarów wymiany handlowej między UE-28 a Rosją. Warto przy tym zauważyć, że średnia dynamika handlu zagranicznego UE-28 z Rosją była wyższa od średniej dynamiki handlu zagranicznego UE-28 ogółem oraz średniej dynamiki handlu zagranicznego Rosji ogółem (por. tab. 4).

W świetle dorobku teoretycznego rozwój handlu zagranicznego jest silnie skorelowany z tempem jego wzrostu gospodarczego. Potwierdzają to dotychczasowe doświadczenia krajów, w przypadku których doszło do swoistych załamań dynamiki globalnego importu i eksportu w 2009 roku, kiedy to zaczęto odczuwać skutki recesji w gospodarce światowej. Warto przy tym zauważyć, że w całym analizowanym okresie tempo wzrostu importu UE-28 z Rosji było dotychczas bardziej skorelowane z tempem globalnego importu UE-28 (odpowiedni współczynnik korelacji w okresie 2000-2013 wynosił 0,91) niż tempo wzrostu eksportu UE-28 do Rosji z tempem wzrostu globalnego eksportu UE-28 (odpowiedni współczynnik wynosił w tymże okresie 0,83).

Unia Europejska to najważniejszy partner handlowy Rosji. Jak zauważa P. Bożyk „Unia pragnęłaby czerpać korzyści z olbrzymiego rynku zbytu dla swych towarów przemysłowych i żywności. Byłaby też skłonna inwestować na terytorium Rosji ze względu na nieograniczone możliwości w tej dziedzinie. Unia chciałaby wreszcie mieć stabilne i długofalowe źródło zaopatrzenia w surowce i energię. Równocześnie Unia Europejska dąży do ukształtowania Rosji według własnych wzorców (...). Unii Europejskiej nie na rękę jest jednocześnie, by Rosja przekształcała się w supermocarstwo (...). Dla Rosji stosunki polityczne są naj-

³ *Ibidem*, s. 333.

ważniejszym czynnikiem determinującym stosunki gospodarcze; im są one lepsze, tym szybciej rozwija się handel wzajemny i inne formy współpracy”⁴.

Tabela 4. Rozmiary i dynamika handlu zagranicznego UE-28 z Rosją w okresie 2000-2013 (w mld USD i %).

Wyszczególnienie	Import UE-28 z Rosji (mld USD)	Dynamika importu UE-28 z Rosji (%)	Dynamika importu UE-28 ogółem (%)	Dynamika eksportu Rosji ogółem (%)	Eksport UE-28 do Rosji (mld USD)	Dynamika eksportu UE-28 do Rosji (%)	Dynamika eksportu UE-28 ogółem (%)	Dynamika importu Rosji ogółem (%)
2000	46,8	x	x	x	19,6	x	x	x
2001	46,4	99,2	100,0	98,7	26,7	136,2	101,5	120,5
2002	48,5	104,5	103,8	106,7	30,75	115,2	105,4	113,6
2003	64,5	132,9	120,4	125,8	40,04	130,2	120,4	122,2
2004	92,6	143,6	120,1	133,9	56,6	141,4	119,9	126,6
2005	124,6	134,6	110,2	131,9	70,0	123,6	108,6	125,6
2006	153,5	123,2	114,3	124,5	90,0	128,6	113,3	127,3
2007	171,2	111,5	116,9	117,6	121,1	134,5	117,4	134,8
2008	218,1	127,4	111,9	132,8	153,5	126,8	110,6	130,4
2009	144,1	66,1	78,6	66,5	90,5	58,9	80,8	67,9
2010	195,6	135,8	110,7	128,8	113,2	125,2	110,4	129,7
2011	263,3	134,6	116,1	129,5	136,1	120,2	116,2	128,7
2012	255,3	97,0	94,8	102,6	157,7	115,9	96,4	107,4
2013	252,6	99,0	102,1	100,4	158,2	100,3	104,3	105,8
średnia	x	116,1	107,7	115,4	x	119,8	108,1	118,5

Źródło: dane UN Comtrade; obliczenia własne.

3. Struktura towarowa i rodzajowa

Istotną cechą charakterystyczną rozwoju wymiany handlowej UE-28 z Rosją jest charakter struktury towarowej obrotów. Potwierdzają to dane zawarte w kolejnej tabeli (por. tab. 5).

W analizowanym okresie struktura wymiany handlowej UE-28 z Rosją była w sumie stabilna. Najważniejszą pozycję w imporcie UE-28 z Rosji stanowiły paliwa mineralne, smary i materiały pochodne, przy czym ich udział zwiększył się z ok. 60 do ok. 85%. W tej grupie dominujące znaczenie miała oczywiście ropa naftowa (ok. 85-88%). Na rynki krajów UE-28 trafiało ok. 70% eksportowej przez Rosję ropy naftowej. Największymi odbiorcami tego surowca były Holandia (ok. 20%), Włochy (ok. 8,5%), Niemcy i Polska (po ok. 6%). Nie dziwi to, biorąc pod uwagę fakt, że Rosja posiada dość znaczne udziały w wielu europejskich rafi-

⁴ P. Bożyk, *Czynniki determinujące pozycję Rosji w Europie i świecie w długim okresie*, [w:] *Współpraca gospodarcza Polski ze wschodnimi krajami sąsiedzkimi oraz Estonią, Łotwą i Mołdową. Dotychczasowy rozwój i perspektywy*, J. Misala (red.), Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 2008, s. 12.

neriach (m.in. holenderskich i niemieckich). Istotny jest także fakt, że dla wielu krajów UE-28 Rosja jest głównym dostawcą ropy naftowej i gazu (m.in. Bułgarii, Czech, Estonii, Finlandii, Litwy, Łotwy, Polski, Słowacji, Rumunii, Węgier).

Tabela 5. Struktura towarowa handlu zagranicznego UE-28 z Rosją w okresie 2000-2013 (w %).

Wyszczególnienie	0 żywności i zwierzęta żywe	1 napoje i tytoń	2 surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	3 paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	4 oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne	5 chemikalia i produkty pokrewne	6 Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca	7 Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	8 Różne wyroby przemysłowe	9 towary i transakcje niesklasyfikowane	RAZEM (0+9)
Import UE-28 z Rosji											
2000	1,24	0,06	6,72	60,17	0,00	4,53	18,31	1,73	0,70	6,53	100
2001	1,51	0,07	5,61	64,02	0,01	4,64	15,97	1,70	0,85	5,61	100
2002	2,06	0,07	5,14	66,64	0,01	4,30	13,43	1,53	0,70	6,10	100
2003	1,36	0,07	5,02	68,26	0,02	4,31	13,93	1,71	0,66	4,66	100
2004	0,78	0,05	5,69	67,60	0,03	4,17	14,32	1,56	0,55	5,25	100
2005	0,62	0,04	4,22	73,66	0,07	3,63	11,49	1,24	0,51	4,52	100
2006	0,62	0,04	3,88	74,10	0,09	3,26	11,82	0,94	0,42	4,84	100
2007	0,66	0,05	3,90	75,85	0,12	3,58	12,50	1,14	0,43	1,78	100
2008	0,52	0,05	3,21	77,59	0,13	3,59	9,67	0,91	0,30	4,03	100
2009	0,56	0,07	2,22	80,53	0,21	3,20	7,66	1,06	0,30	4,18	100
2010	0,36	0,05	2,52	81,15	0,15	3,17	9,09	0,89	0,23	2,38	100
2011	0,49	0,03	2,22	83,09	0,82	2,34	8,11	0,60	0,21	2,08	100
2012	0,69	0,04	2,04	82,68	0,23	3,16	6,84	0,99	0,26	3,08	100
2013	0,62	0,04	1,92	84,32	0,24	3,26	6,48	1,03	0,23	1,86	100
Eksport UE-28 do Rosji											
2000	10,75	1,21	1,97	0,56	1,10	14,20	13,90	37,46	16,05	2,81	100
2001	9,48	1,00	1,65	0,47	1,02	14,10	12,95	41,83	15,20	2,30	100
2002	8,99	1,19	1,53	0,56	0,93	13,42	12,67	43,39	14,83	2,49	100
2003	8,14	1,31	1,40	0,55	0,58	13,59	12,35	44,96	14,31	2,80	100
2004	7,63	1,17	1,19	0,54	0,60	13,56	12,99	46,20	13,56	2,55	100
2005	6,94	1,20	1,03	0,56	0,46	14,27	12,77	47,34	13,26	2,17	100
2006	7,03	1,20	1,07	0,58	0,38	14,97	12,93	46,62	13,34	1,89	100
2007	6,44	1,20	1,04	0,60	0,35	13,71	12,31	48,71	13,63	2,02	100
2008	6,16	1,08	1,03	0,58	0,43	13,18	11,49	50,53	13,14	2,39	100
2009	8,12	1,21	1,22	0,97	0,48	17,30	11,52	43,26	13,58	2,33	100
2010	8,26	1,27	1,20	0,83	0,44	17,79	11,58	44,37	12,03	2,23	100
2011	7,17	1,23	1,33	0,98	0,48	16,26	10,86	48,23	11,81	1,65	100
2012	6,74	1,30	1,39	1,14	0,45	15,57	10,26	49,67	11,94	1,55	100
2013	7,33	1,41	1,44	0,93	0,39	16,59	10,48	47,37	12,49	1,57	100

Źródło: dane UN Comtrade; obliczenia własne.

Dość istotny, aczkolwiek zmniejszający się udział w imporcie UE-28 z Rosji miały towary przemysłowe sklasyfikowane według surowca, w których dominowały metale nieżelazne oraz żelazo i stal (ok. 70% importu tej grupy towarów).

Warto przy tym zwrócić uwagę na import z Rosji tzw. towarów niesklasyfikowanych. W przypadku Polski, chodziło właściwie o jeden tylko towar, którego udział w globalnym imporcie Polski z Rosji wahał się w okresie 2006-2009 w granicach 12,5-15,5%⁵; można przypuszczać, że w przypadku pozostałych krajów unijnych chodzi o ten sam produkt, a mianowicie ropę naftową.

Bardziej zdywersyfikowana była w całym analizowanym okresie struktura towarowa unijnego eksportu na rynek rosyjski. Wyraźnie rosło znaczenie eksportu artykułów przemysłowych, zwłaszcza maszyn, urządzeń i sprzętu transportowego (głównie z Niemiec, Włoch i Francji⁶) na niekorzyść artykułów surowcowo-rolnych. Tym niemniej nawet w 2013 roku udział artykułów rolno-spożywczych w globalnym eksporcie UE-28 na rynek rosyjski wynosił ponad 7%. Głównymi dostawcami artykułów rolno-spożywczych na rynek rosyjski były Niemcy, Polska, Holandia i Litwa. Z tych krajów pochodziło ok. 50% eksportu tych produktów z UE-28.

W eksporcie UE-28 na rynek Rosji zwiększył się udział wyrobów przemysłu chemicznego (głównie farmaceutyków z Niemiec – ok. 30%, Belgii – ok. 12% i Francji – ok. 10%), nieznacznie zmniejszyło się znaczenie wyrobów przemysłowych o różnym stopniu przetworzenia (aparatura kontrolna i pomiarowa, meble, wyroby włókiennicze, produkty metalowe).

Struktura rodzajowa wymiany handlowej między UE-28 i Rosją kształtowała się w sposób typowy dla struktury wymiany między obszarami o zróżnicowanym poziomie rozwoju gospodarczego i zarazem komplementarnym przede wszystkim międzygałęziowo.

Z wiadomych względów w imporcie UE-28 z Rosji dominowały dotychczas zdecydowanie wyroby surowcocołonne, w tym głównie wspomniana wcześniej ropa naftowa. Znaczenie importu innego rodzaju wyrobów było marginalne i wykazywało tendencję spadkową.

Zgodnie z wcześniejszymi rozważaniami struktura rodzajowa eksportu UE-28 na rynek rosyjski była zdecydowanie bardziej zróżnicowana. Ogólnie rzecz ujmując, obserwowano zmiany typowe dla eksportu obszaru o zwiększającym się poziomie rozwoju gospodarczego. Obserwowano zwłaszcza spadek udziału eksportu wyrobów surowcocołonnych (w tym artykułów rolno-spożywczych) i pracocołonnych na korzyść eksportu artykułów przetworzonych, kapitałocołonnych i technologicznie intensywnych trudnych do imitowania.

⁵ Zob.: J. Misala, E.J. Siek, *Ilościowe i jakościowe mankamenty handlu między Polską i Rosją*, [w:] *Rosja. Ambicje i możliwości w XXI wieku*, K.A. Kłosiński (red.) Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 161-180.

⁶ W eksporcie UE-28 do Rosji towarów z grupy 7 w 2013 r. udział wymienionych krajów kształtował się następująco: Niemcy – 36,5%, Włochy – 7,7%, Francja – 6,1%. Ponadto znaczny udział miały także Czechy i Holandia – po ok. 5,6% oraz Polska – 5,3%.

Tabela 6. Struktura towarowa handlu zagranicznego UE-28 z Rosją w okresie 2000-2013 (w %).

Wyszczególnienie	Wyroby surowcowochłonne	Wyroby pracochłonne	Wyroby kapitałochłonne	Wyroby technologicznie intensywne łatwe do imitowania	Wyroby technologicznie intensywne trudne do imitowania	Wyroby niesklasyfikowane	Razem
Import UE-28 z Rosji							
2000	68,8	4,5	15,0	3,4	1,7	6,5	100,0
2001	71,9	5,2	12,1	3,4	1,7	5,6	100,0
2002	74,4	3,9	10,9	3,3	1,5	6,1	100,0
2003	75,2	4,3	11,1	3,2	1,7	4,7	100,0
2004	74,7	3,8	11,6	3,1	1,5	5,2	100,0
2005	79,0	3,2	9,2	2,8	1,2	4,5	100,0
2006	78,9	2,7	10,1	2,6	0,9	4,8	100,0
2007	81,0	2,8	10,6	2,8	1,2	1,8	100,0
2008	82,1	1,8	8,6	2,5	1,0	4,0	100,0
2009	83,7	2,0	6,5	2,6	1,1	4,2	100,0
2010	84,4	2,1	7,8	2,4	0,9	2,4	100,0
2011	86,4	4,7	4,8	1,8	0,3	2,1	100,0
2012	86,0	2,0	5,3	2,5	1,1	3,1	100,0
2013	87,6	2,2	4,7	2,4	1,1	1,9	100,0
Eksport UE-28 do Rosji							
2000	14,2	23,7	14,9	18,5	25,9	2,8	100,0
2001	12,5	22,3	17,1	19,0	26,8	2,3	100,0
2002	11,8	22,3	17,6	18,7	27,3	2,5	100,0
2003	10,4	21,4	17,1	19,6	28,6	2,8	100,0
2004	9,7	21,4	16,1	20,3	30,0	2,6	100,0
2005	8,8	20,9	16,1	22,0	30,0	2,2	100,0
2006	9,0	20,8	18,9	19,6	29,8	1,9	100,0
2007	8,4	20,4	21,5	16,9	30,9	2,0	100,0
2008	8,2	19,4	22,5	15,9	31,7	2,4	100,0
2009	10,7	20,0	15,8	18,1	33,0	2,3	100,0
2010	10,6	17,7	19,8	19,2	30,4	2,2	100,0
2011	9,9	16,7	22,7	17,4	31,6	1,6	100,0
2012	9,6	16,7	22,6	16,7	32,8	1,5	100,0
2013	10,0	17,7	20,8	17,1	32,9	1,6	100,0

Źródło: dane UN Comtrade; obliczenia własne.

W związku z wydarzeniami mającymi miejsce na Ukrainie Unia Europejska podjęła decyzję o wprowadzeniu sankcji wobec Rosji. W znacznej mierze sankcje te dotyczą sfery kapitałowo-finansowej (m.in. ograniczenie dostępu do kapitału dla rosyjskich banków państwowych, ograniczenie dostępu do kredytów inwestycyjnych), ale także zbrojeniowej (m.in. embargo na dostawy broni, zakaz zawiera-

nia nowych kontraktów na dostawy technologii wojskowych) i surowcowej (m.in. zakaz eksportu i sprzedaży technologii do wydobycia ropy naftowej, ograniczenie dostępu do kapitału dla rosyjskich firm naftowych). Rząd rosyjski zareagował na nałożone sankcje wprowadzając roczne embargo na unijne mięso, drób, owoce, warzywa i produkty mleczne. Zapowiedział także rozszerzenie go na tekstylia i używane samochody.

Jakie będą tego skutki trudno w tej chwili przewidzieć. S. Kardaś uważa, że „sankcje, które nakłada UE na Rosję pogłębią jej problemy gospodarcze i prawdopodobnie wepchną ją w recesję”⁷, podstawowymi efektami ich wprowadzenia będzie pogorszenie klimatu inwestycyjnego oraz sytuacji rosyjskich banków, dość mocno powiązanych z bankami europejskimi. Zwraca także uwagę, że wpływ sankcji energetycznych będzie odłożony w czasie i nie uderzy w rosyjską energię, która stanowi strategiczny sektor z punktu widzenia rosyjskiej gospodarki. Z kolei G. Hufbauer dodaje, że aby „liczyć na sukces (unijnych sankcji – E.S.), UE i USA musiałyby odciąć niemal wszystkie powiązania finansowe z Rosją, a Europa powinna poszukać alternatywnych źródeł ropy i gazu”⁸, co na dzień dzisiejszy wydaje się wręcz niemożliwe.

4. Intensywność i struktura handlu wewnątrzgałęziowego

W świetle dotychczasowego dorobku teoretycznego i dotychczasowych doświadczeń rozwoju współczesnej gospodarki światowej, intensywność wymiany wewnątrzgałęziowej powinna być coraz wyższa oraz wykazywać stopniową przewagę na intensywnością typu międzygałęziowego. W handlu UE-28 z Rosją mamy natomiast od wielu już lat do czynienia z tendencją odwrotną, tzn. ze spadkiem intensywności i znaczenia wymiany (komplementarności) typu wewnątrzgałęziowego. We współczesnych uwarunkowaniach jest to swoisty fenomen, którego występowanie potwierdzają dane kolejnej tabeli (por. tab. 7).

W analizowanym okresie, intensywność handlu wewnątrzgałęziowego między UE-28 i Rosją właściwie systematycznie się zmniejszała. Dotyczyło to właściwie wszystkich grup wymienianych wyrobów, z wyjątkiem dóbr kapitałochłonnych, w przypadku których do 2006 r. obserwowano wzrost wskaźnika intensywności handlu wewnątrzgałęziowego, jednak w następnych latach nastąpił jego znaczący spadek, zwłaszcza w ostatnich trzech latach analizy.

Dotychczasowe kształtowanie się rozmiarów i struktury importu UE-28 z Rosji można w świetle odpowiedniego dorobku teoretycznego uważać za uzasadnione, w tym głównie sensie, że Rosja dysponuje ewidentną przewagą pod względem wyposażenia w surowce naturalne (głównie zasoby ropy naftowej i gazu naturalnego), a oferta eksportowa partnerów z Rosji jest wyraźnie ograniczona. W związ-

⁷ Zachód kontra Moskwa. Gospodarcza konfrontacja pograży Rosję?, „Newsweek”, 1.08.2014, <http://swiat.newsweek.pl/skutki-sankcji-gospodarczych-nalozonych-na-rosje-newsweek-pl.artykuly.344839.1.html>, (10.09.2014).

⁸ P. Szaniawski, Putin się nie ugnie, „Newsweek”, 11.08.2014, <http://swiat.newsweek.pl/putin-sie-nie-ugnie-prof-gary-hufbauer-dla-newsweeka-newsweek-pl.artykuly.345368.1.html>, (10.09.2014).

ku z tym, w handlu unijno-rosyjskim ważne znaczenie ma rozwój procesu dostosowywania się struktury podaży eksportowej UE-28 do struktury popytu importowego odpowiednich partnerów z Rosji.

Tabela 7. Wskaźniki intensywności handlu wewnątrzgałęziowego IIT^{a)} w handlu UE-28 z Rosją w okresie 2000-2013 (według 2-cyfrowej klasyfikacji SITC)

Wyszczególnienie	Wyroby surowcowe	Wyroby pracochłonne	Wyroby kapitałochłonne	Wyroby technologicznie intensywne łatwe do imitowania	Wyroby technologicznie intensywne trudne do imitowania	Wyroby niesklasyfikowane	Średnia ważona ^{b)}
2000	0,16	0,63	0,59	0,61	0,28	0,31	0,45
2001	0,18	0,58	0,89	0,48	0,20	0,38	0,46
2002	0,18	0,43	0,99	0,44	0,16	0,41	0,43
2003	0,16	0,48	0,98	0,41	0,17	0,54	0,43
2004	0,15	0,45	0,92	0,40	0,15	0,46	0,40
2005	0,12	0,43	0,99	0,37	0,14	0,43	0,39
2006	0,13	0,36	0,95	0,37	0,10	0,37	0,37
2007	0,14	0,32	0,82	0,38	0,10	0,89	0,37
2008	0,13	0,24	0,7	0,37	0,08	0,59	0,31
2009	0,15	0,27	0,8	0,37	0,10	0,52	0,31
2010	0,14	0,34	0,81	0,36	0,10	0,7	0,35
2011	0,11	0,71	0,58	0,33	0,03	0,58	0,34
2012	0,13	0,32	0,55	0,38	0,10	0,47	0,30
2013	0,13	0,33	0,53	0,37	0,10	0,69	0,29

a) obliczono według wzoru:

$$IIT_i = \frac{x_i + m_i - |x_i - m_i|}{x_i + m_i}$$

gdzie: x_i – eksport grupy towarowej „i” z UE-28 do Rosji
 m_i – import grupy towarowej „i” z Rosji do UE-28

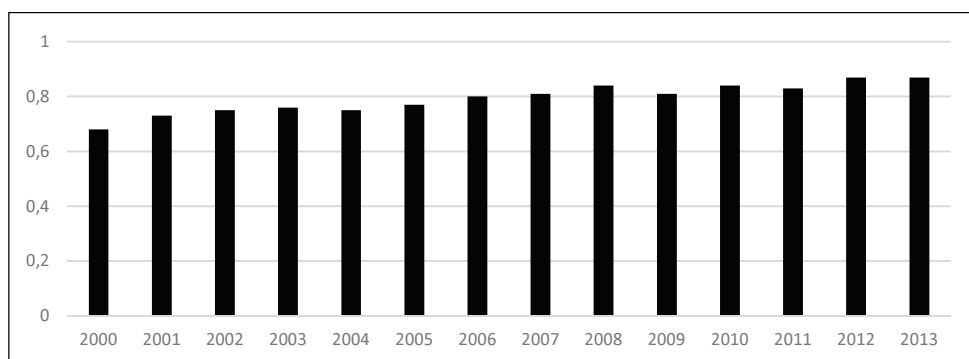
Wartość wskaźnika IIT_i może osiągać maksymalną wartość równą 1

b) jako wag użyto udziałów odpowiednich grup towarowych w eksporcie UE-28 do Rosji

Źródło: dane UN Comtrade; obliczenia własne.

W całym analizowanym okresie obserwowano wyraźny proces wzrostu stopnia dopasowania struktury podaży eksportowej UE-28 do struktury popytu importowego partnerów z Rosji. Wprawdzie ze względu m.in. na ograniczone i wręcz zmniejszające się znaczenie handlu wewnątrzgałęziowego procesu dostosowywania nie przebiegał równomiernie, to jednak na przestrzeni analizowanego okresu wartość tzw. wskaźnika dostosowania struktur handlu zaproponowanego przez M. Michaely’ego wyraźnie się zwiększyła⁹.

⁹ Te twierdzenia potwierdzają również wyniki badań przy wykorzystaniu innych metod, w tym zwłaszcza tzw. metody odległości Euklidesa.

Rysunek 1. Kształtowanie się wskaźnika stopnia dopasowania struktury podaży eksportowej UE-28 do struktury popytu importowego Rosji w okresie 2000-2013 przy dwucyfrowej dezagregacji danych według SITC^{a)}.

a) obliczono według wzoru:

$$C_{ij} = 1 - \frac{\sum |m_i - x_{ij}|}{2}$$

gdzie: m_i – udział importu grupy towarowej „i” w globalnym imporcie Rosji

x_{ij} – udział eksportu grupy towarowej „i” w globalnym eksporcie UE-28 (grupy krajów „j”) do Rosji

Wskaźnik waha się w granicach 0-1, przy czym jego wartość 1 oznacza całkowite dostosowanie struktury podaży eksportowej do struktury popytu importowego partnerów

Źródło: dane UN Comtrade; obliczenia własne.

5. Bilans handlowy

W warunkach wysokiego uzależnienia krajów UE od dostaw surowców i dóbr surowcowych od Rosji, a zarazem przy ograniczonych możliwościach rozwoju wewnątrzgałęziowego podziału pracy z tym krajem oraz przy ograniczonych możliwościach rozwoju stabilnego eksportu na rynek rosyjski i konieczności konkurencyjności na tym rynku w niezbyt sprzyjających okolicznościach typu pozaekonomicznego, istotną cechą charakterystyczną rozwoju unijno-rosyjskich powiązań handlowych było ujemne ich saldo dla UE-28.

W całym analizowanym okresie 2000-2013 wartość eksportu UE-28 na rynek rosyjski pokrywała wartość importu z Rosji średnio w ok. 60%. W 2007 i 2008 r. odpowiednie wskaźniki oscylowały nawet wokół 70%.

Dodatkowo saldo wymiany handlowej z Rosją odnotowały Irlandia i Luksemburg w całym analizowanym okresie, Słowenia – od 2002 r., Estonia – od 2008 r. oraz okresowo Dania (w latach 2000-2004 oraz 2006-2012). W pozostałych krajach saldo to było ujemne, w tym największy deficyt (zwłaszcza w ostatnich latach analizy) przypadał na takie kraje jak Holandia, Polska i Włochy (odpowiednio w 2013 r. -18 mld USD, -14,5 mld USD, -12,3 mld USD), stanowiąc ok. połowę deficytu ogółem.

Tabela 8. Absolutne i relatywne rozmiary salda bilansu handlowego UE-28 z Rosją w okresie 2000-2013 (mld USD i %).

Wyszczególnienie	Saldo mld USD	Relacja eksportu do importu (%)
2000	-27,17	41,92
2001	-19,69	57,56
2002	-17,75	63,40
2003	-24,41	62,13
2004	-35,94	61,18
2005	-54,64	56,15
2006	-63,5	58,63
2007	-50,1	70,73
2008	-64,63	70,37
2009	-53,61	62,79
2010	-82,38	57,88
2011	-127,13	51,71
2012	-97,58	61,78
2013	-94,43	62,62

Źródło: dane UN Comtrade; obliczenia własne.

Wnioski końcowe

Kraje UE-28 realizują współcześnie ok. 1/3 światowych obrotów handlowych, przy czym takie kraje jak Niemcy, Francja i Wielka Brytania należą do czołowych światowych importerów i eksporterów. Blisko połowa handlu kraju UE-28 odbywa się z tzw. krajami trzecimi, wśród których istotne miejsce zajmuje Rosja, mimo iż udział tego kraju w imporcie UE-28 wynosi ok. 3,5%, zaś w eksporcie ok. 2%. Kraje UE-28 są bardzo ważnym partnerem handlowym dla Rosji. Ok. 40% eksportowanych przez Rosję towarów trafia na rynki właśnie tych krajów, a ok. 1/3 importu Rosji pochodzi z rynku unijnego.

Cechą charakterystyczną wzajemnej wymiany handlowej między UE-28 a Rosją w okresie 2000-2013 była swoista asymetria zarówno ilościowa, jak i jakościowa tego handlu. Z Rosji do krajów UE-28 dominowały dostawy surowców mineralnych (ropy naftowej i gazu ziemnego), w zamian za artykuły zaawansowane technologicznie (maszyny i urządzenia, sprzęt transportowy, wyroby przemysłowe i artykuły chemiczne). Takie kształtowanie się struktury wzajemnych obrotów handlowych nie sprzyjało rozwojowi handlu wewnątrzgałęziowego, a wręcz przeciwnie, w analizowanym okresie obserwowano spadek intensywności tego rodzaju wymiany.

Kolejną cechą charakterystyczną był deficyt w obrotach handlowych krajów UE-28 z Federacją Rosyjską stanowiący ok. 60% wartości eksportu UE do Rosji. Wynikał on m.in. z faktu, że dla wielu krajów członkowskich UE-28 Rosja była głównym dostawcą ropy naftowej i gazu ziemnego. Zmniejszenie się tego deficytu wydaje się być możliwe wyłącznie w sytuacji, gdy kraje Unii Europejskiej podejmą działania zmierzające do uniezależnienia się od dostaw tych surowców z Rosji.

Bibliografia:

1. Bożyk P., *Czynniki determinujące pozycję Rosji w Europie i świecie w długim okresie*. [w:] *Współpraca gospodarcza Polski ze wschodnimi krajami sąsiedzkimi oraz Estonią, Łotwą i Mołdową. Dotychczasowy rozwój i perspektywy*, J. Misala (red.), Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 2008.
2. IMF World Economic Outlook. [online] <http://www.imf.org>
3. Misala J., Siek E.J. *Ilościowe i jakościowe mankamenty handlu między Polską i Rosją*, [w:] *Rosja. Ambicje i możliwości w XXI wieku*, K.A. Kłosiński (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2010.
4. Rutkowski J., *Eksport Polski do Rosji w świetle kryzysu gospodarczego; Stan, perspektywy, niezbędne działania*, [w:] *Polska w handlu międzynarodowym*, J. Misala (red), Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
5. Szaniawski P., *Putin się nie ugnie*. Newsweek, 11.08.2014. [online] <http://swiat.newsweek.pl/putin-sie-nie-ugnie-prof-gary-hufbauer-dla-newsweeka-newsweek-pl,artykuly,345368,1.html> (10.09.2014).
6. UN Comtrade Database, [online] <http://comtrade.un.org>
7. WTO Database, [online] <http://stat.wto.org>
8. *Zachód kontra Moskwa. Gospodarcza konfrontacja pogrąży Rosję?* Newsweek, 1.08.2014, [online] <http://swiat.newsweek.pl/skutki-sankcji-gospodarczych-nalozonych-na-rosje-newsweek-pl,artykuly,344839,1.html>, (10.09.2014).

Abstrakt:

W artykule przedstawiono kształtowanie się powiązań handlowych między UE-28 a Rosją w okresie 2000-2013. Zwrócono przy tym uwagę na najważniejsze mankamenty tej współpracy, m.in. asymetrię udziałów w handlu zagranicznym i dochodzie narodowym oraz asymetrię w strukturze towarowej i rodzajowej tego handlu, a także na duży deficyt handlowy UE-28 w stosunkach z Federacją Rosyjską.

Russia as a trade partner of European Union

The article presents the development of the trade between the EU-28 and Russia in the period 2000-2013, especially the most important drawbacks of this cooperation: asymmetry of mutual turnover in GDP and total foreign trade, the various asymmetries in the structure of this trade, and a huge trade deficit of the EU-28 in relations with Russian Federation.

Elżbieta J. Siek, Ph.D., Kazimierz Pułaski University of Technology and Humanities in Radom.